

PITANJA I ODGOVORI

NAROD I PUK

Od starijih ljudi i od ljudi, koji sa mnogo brige prate razvitak našega književnoga jezika, kadšto se mogu čuti pitanja: zašto se riječi *puk* i *pučki* svagdje zamjenjuju riječima *narod* i *narodni*? Zar to nisu dvije različite imenice i dva različita pridjeva, pa zašto se onda — kada jedni znače jedno, a drugi drugo — daje prednost samo jednima? i t. d. — Da, u tome i jest stvar, ta granica između jednih i drugih, i to, da je jedni osjećaju, a drugi je ne osjećaju, ili da je bar jasno ne osjećaju. Zato je trebalo postaviti to pitanje, i trebalo je pristupiti njegovu ispitivanju, a da bi se to lakše i preglednije dalo učiniti, treba malo segnuti u prošlost.

Mi smo nekoć — još razmjerno nedavno — za ono, što se danas obično zove jednim imenom *narod*, imali dva izraza, *narod* i *puk*, i razlikovali smo jedan od drugoga. Bilo je to i u skladu s tradicijama, koje smo naslijedili iz prošlosti, kada su *narod* predstavljali jedni, a *puk* drugi, kada su se u prve ubrajali »staleži i redovi«, a u druge — *glebae adscripti* seljaci, radnici i obrtnici. Društvene razlike među njima — razlike, koje im je nametalo tadašnje društveno uređenje — ostavile su svoj trag i u jeziku. U odnosima, u kojima su kod Nijemaca i Francuza dobili svoje značenje *höflich* i *hübsch*, *courtois* i *gentil*, i kod nas je ono, što je *narodno*, u ljestvici vrednota dobilo više mjesto od onoga, što je *pučko*.

Tako je to bilo kroz cijeli Srednji vijek i kroz puna tri stoljeća Novoga vijeka. Odatle i svi naši stariji rječnici — od Vrančića i Mikalje preko Della Belle, Habelića, Belostenca i Jambrešića do Stulića — za *narod* uz *progenies*, *gens* ističu značenje *natio*, a za *puk* samo *populus*, *vulgus*, *plebs*.

Tek malo pomalo, postepeno i u skladu s gospodarskim i društvenim previranjima došlo je s vremenom i tu do promjene. U

drugoj polovini XIX. i u početku ovoga stoljeća *pučani* — kao u Vojnovičevoj *Trilogiji* — smjenjuju gospare i sve smjeliše uzimlju vodstvo u svoje ruke. Ono, što je prije bilo *pučko*, to sada postaje *narodno*, i obrnuto, što je bilo *narodno*, postaje *pučko*. *Puk* (objekat) postaje *narod* (subjekat) i zauzima njegovo mjesto. Dvije etimologijom i kulturnom prošlošću različite riječi u svojem političkom dijelu postaju jedno i dobivaju isto značenje. Time lingvistički jedna od njih postaje suvišna, i ona će se ili u svojem značenju promijeniti (diferencirati, nijansirati), ili će je nestati. Sada, koja će se održati, a koje će nestati, ili koja će se u svojem značenju donekle izmijeniti? — Objektivno, mogućnosti su bile jednake i za jednu i za drugu stranu. *Narod* je u društvenoj ljestvici zauzimao više mjesto od *puka*, a osim toga je imao i šire značenje (*progenies*, *gens*), u kojem je osnovno glagolsko značenje više dolazilo do izražaja. *Puk* je opet — kao objekat, koji je bio u nastupanju i koji je zauzimao položaje nekadanjega subjekta — politički bio izrazitiji, konkretniji, predstavljao je mase, kojima je iz dana u dan raslo značenje i do kojih je onima drugima — inteligenciji, »gospodi«, političkim partijama i strankama — sve više bilo stalo. Osim toga, taj je oblik u nekim zapadnijim i južnijim hrvatskim krajevima bio vrlo duboko ukorijenjen, tako da se i danas tamo govori. Sve je to kod nas, ako se zajedno sabere, upućivalo na jačanje toga naziva i na razvitak, kakav je on imao i u drugim evropskim zemljama. Odatle i njegova upotreba u našoj novijoj književnosti, u kojoj dobiva opće, šire značenje, dok stari feudalni odnos postaje — u neku ruku — znak zaostalosti, nasilja, reakcije. Demeter na pr. ima »*Puk* je dobar, dok ga uzda steže, a bez nje je poplavica bijesna« (Teuta 123), Bogović: »Ne ću, *pučanski skote*, dok je živa glava« (Pripov. 1859, 228), a Šenoa u *Dvni* kaže: »*Za puk* su ti

suzne oči, za *puk* su ti blijeda lica, a na usnah vazda ti je kleta pjesma Hrvatica« (312). Drugo značenje *puk* ima u primjerima »Tahi je gnjavio hrvatski *puk*« (Šenoa, Selj. buna 370), »Imutak naš je *pučka* muka« (Frat. oporuka, Pjesme 300), »Ljubim taj *puk*, koj' me rodi« (Selj. buna, Bin. XII, 343), »Ah, da vide svijeta *pući* ostali...« (Mažuranić, Smail-aga 19), »Dokle svako trošenje bez razloga ne bude od sviju osuđeno kao ludost pogrdiva, kao opačina nepoštena, kao lupčsko pravo, ne će *pućima* žalosnim dobro biti« (Tommaso, Iskr. XIV, 34), »Već bijaše utihnuo žamor *puka*« (Leskovar, Prip. I, 187), »Svi *pući* zemaljski mogu pod njezino krilo, kao pod jedan šator« (Nazor, Priče iz dj. 12). U Nazora je i mnogo šire značenje *puka* obilježeno pozitivno (Prevaljivao je polako koji oveći kamen, gledajući kako mu se *puk* crviča i kukaca penje, puzajući i miljeći, uz laktove, ib. 154), a I. Goranu Kovačiću *pučki* znači isto što opći, pa i *sirotinjski* (Prezorile su *pučke* divljice trešnje, na koje uspužu sirotinjska djeca i slete ptice, da zoblju, Dani gnj., MH 1936, 162).

Tako su riječi *puk* i *pučki* u našoj književnosti razvile bogatu službu, a tako je bilo i u javnom životu, gdje su se javljale i *pučke* stranke, i *pučke* banke, i *pučke* gostionice i točionice, i *pučke* škole (»On svojom pučkoškolskom naobrazbom gnjavi okolinu već godinama«, Krleža, Na rubu 30, 1938), i *pučke* zabave, i *pučko* sveučilište, koje se i danas tako zove, premda su i njemu ime promijenili u *narodno* sveučilište.

Poslije Prvoga svjetskoga rata međutim dolazi do promjene. Mi smo se odjednom, takoreći preko noći, našli u zajednici s prostranim štokavskim područjem, koje nije poznavalo *puka* (zato je i Vuk u svojem Rječniku napisao, da se *puk* u značenju *populus* govori samo »po zapadnim krajevima«) i na kojem je *narod* značio sve, i *progenies*, i *gens*, i *natio*, i *populus*, i *vulgus*. U dodiru s tim područjem i kod nas riječi *narod* i *narodni* dobivaju šire značenje, koje preko posredničkoga *pro-*

genies, *gens* (porod, pleme, rod) prelazi i na *populus* (*puk*) i na njegove grane. To, što su kod toga kumovali i različiti centralistički, unitaristički i drugi nepopularni zahvati, kojih nije bilo malo, u konačnici ipak nije imalo ono značenje, koje mu neki žele pripisati ili koje mu neki pripisuju. *Narod* se kao nosilac *narodnosti* i *narodnog* suvereniteta formalno ni tada više nije razlikovao od *puka*, koji je u demokratskom uređenju trebao biti stvarni nosilac toga suvereniteta, tako da je i samo po sebi moglo dolaziti do takvoga zamjenjivanja, odnosno da ono nije moralo nužno biti samo odraz utjecaja izvana.

Drugo je, naravno, što je time ta riječ (*narod*) dobila dvostruko značenje, pa sad znači ono, što je *narod* kod nas i prije značio, a sad znači *puk*, koji nije morao biti vezan uz određeni narod ili uz određenu narodnost. Mi na pr. danas imamo pridjev *narodni* i u imenu Narodne Republike Bosne i Hercegovine, premda posebne bosansko-hercegovačke narodnosti nije bilo ni prije, pa je nema ni danas. S druge strane, ta je riječ u oba svoja značenja ušla i u Ustavni zakon, u kojem se u čl. 1. govori o »suverenim i ravnopravnim narodima« (u množini), dok čl. 2. kaže, da »sva vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji pripada radnom narodu« (u jedini, kao kolektivu radnih ljudi, bez obzira na narodnost). Da imenica *narod* u tom drugom slučaju ima šire značenje i da znači zapravo *puk*, dokazuje također to, što se i pridjev *narodni* u našem državnom imenu i u našim republičkim imenima u stranim jezicima obično prevodi pridjevima, koji u tim jezicima znače *pučki*, a ne *narodni* (ispor. fr. République Populaire, eng. People's Republic, njem. Volksrepublik, tal. Repubblica Popolare).

Ipak i pored toga vidimo, da se imenica *puk* u tim značenjima u našem današnjem književnom jeziku nije održala, već je uzmaknula pred *narodom* isto onako, kako je *narod* prije toga politički bio uzmaknuo pred *pukom*.

Možda bi se moglo postaviti pitanje, a kako ćemo onda razlikovati *narod* u 1. čl.

Ustavnoga zakona od *naroda* u 2. članu toga istoga Zakona? — Tu neki za prvi pojam uvode tuđu riječ *nacija*, pa poneki sportski izvjestitelji upotrebljavaju izraze *nacionalna momčad* ili, da bude ljepše, *nacionalni tim*, te pišu štoviše o našem *nacionalnom* timu (što je, naravno, netočno, jer se naša momčad gotovo nikada ne sastoji od predstavnika svih narodnosti naše zemlje, pa je najbolje takvu momčad zvati »državnom«, a ne »nacionalnom«). Razumije se, da je ta tudica nepotrebna i da će *narod* u smislu čl. 1. Ustavnoga zakona biti sasvim određen, ako mu se pridruži označni pridjev (hrvatski narod, srpski narod, slovenski, makedonski, crnogorski narod).

Drugo je pitanje, ako je već imenica *puk* praktički uzmakla pred imenicom *narod* i postala gotovo arhaizam, smije li se — i može li se — onda i pridjev *pučki* svagdje zamjenjivati pridjevom *narodni*. Naoko bi se moglo učiniti, da bi to bilo najprirodnije, no — ipak nije tako. Pridjev *pučki* imao je naime — kao pridjev — i neka posebna, svoja značenja. On je značio ne samo ono, što *pripada* puku, nego i ono, što je *namijenjeno* njegovim najširim slojevima, kao i ono, što su ti slojevi davali i što daju *sámi od sebe*, samoniklo, bez škole i bez utjecaja, koji su dolazili odozgo ili izvana — i u tim značenjima taj se pridjev može korisno upotrebiti i danas.

Slikarstvo može biti *narodno*, a da zato ne mora biti *pučko*, slično kao što i umjetnik rezbar može rezbariti *narodne* motive, pa da njegov rad ne bude isto što rad čobanina, koji crta šare ili »rezucka«, što mu dođe u pamet, i ne misleći na škole, na tehnike i na perspektive, koje bi se kod toga mogle primijeniti.

Ono, što vrijedi za slikarstvo i za rezbarstvo, vrijedi — *mutatis mutandis* — i za igru, za pjevanje, za različite rukotvorine i za koješta drugo, što može biti *narodno*, a da se ipak svojom stilizacijom i svojim načinom izradbe udaljuje od onoga, što je *pučko*. Za Gotovčeve i Dobroničeve kompozicije na pr. nitko ne će reći,

da su *pučke*, premda su im motivi često uzeti iz *puka*, a to vrijedi i za mnoge plesove, koje u *narodnim* nošnjama (često također vrlo stiliziranima) izvode različne družine profesionalnih ili poluprofesionalnih plesača. Jednako bi i *pučko* sveučilište trebalo zvati *pučkim*, a ne *narodnim*, jer se u njemu predavanja drže (ili bi trebala da se drže) popularno, *pučki*, za sve naše radne ljude, za sve slojeve onih, koji žele što da nauče. A i za etimologiju, koja se od *naučne* etimologije razlikuje upravo time, što *nije* naučna, bilo bi bolje da se zove *pučkom*, a ne *narodnom* (fr. *étymologie populaire*, njem. *Volksetymologie*), kako su je g. 1932. prozvali u službenoj Gramatičkoj terminologiji za srednje škole (str. 27).

Kao što se vidi, pridjev *pučki* može i danas dobro poslužiti, da se njime izrazi ono, za što je pridjev *narodni* preširok i što se njime ne da dobro izraziti. Zato ga ne treba izbacivati i ne treba ga zamjenjivati pridjevom, koji stilistički i semantički ne može dati ono, što on daje.

J. H.

TO NIJE ZA VJEROVATI...

Piše nam jedan dopisnik iz Istre, kako u riječkoj i istarskoj štampi sve češće nailazimo na konstrukciju prijedloga za s infinitivom, na pr. *to nije za vjerovati* umjesto *pravilnoga to je nevjerojatno* ili *to se ne može vjerovati*. Ta je, veli, konstrukcija ondje upravo proširena i kod intelektualaca, a služe se njom »čak i nastavnici materinskoga jezika«. *Za doći u grad trebam dva sata* govori se ondje na svakom koraku umjesto *pravilnoga da dođem u grad...*

Nema sumnje, da je to u tim najzapadnijim područjima hrvatskoga jezika utjecaj talijanske konstrukcije prijedloga *per*, koji znači *za, zbog, radi*, i infinitiva. Ali ta konstrukcija nije u duhu našega jezika, jer kod nas infinitiv ne dolazi u takvoj sintaktičkoj vezi, pa je ne ćemo naći ni u pravilnom štokavskom narodnom govoru ni u jeziku naših dobrih pisaca. Takva